Korpilahdellakin kirkastuvaa.....

Uiton häntiä ajellaan 30-luvun Korpilahden Saakoskella. On aika rentoutua, asialla Vekkulan miehet. - Kuva: Korpelan albumi.

Käynnistimme Vekkulassa pari vuotta sitten hankkeen hienon pontikkaperinteemme tallentamiseksi ja julkaisimme 2020 Jämsän kylien keittotarinoista kirjan **”Mehtäviinaa ja vallesmannin kiharaa” (**toim. Päivi Ketolainen), jonka voit tilata allekirjoittaneelta.

Moni Korpilahden kylistä otti yhteyttä ja vetosi, että kyllä meilläkin on osattu, joten pidimme tarinailtoja ja keräsimme pitäjän pohjoisten metsäkylien muisteluista koosteen, jonka kirjoitti toimittaja **Jaakko Luoma**.

Ole hyvä! ”Korpilahdella kirkastuvaa” -PDF vie Sinut Hirvimäen, Moksin ym. kylien pontikkapannujen ja -tarinoiden äärelle!

Jämsä 1.4.2022

VEKKULAN KYLÄYHDISTYS
Matti Salminen.
salminen.vekkula@gmail.com

www.vekkula.com

Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin
Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutvecking:
Europa investerar i landsbygdsområden

LEADER
Vesuri-ryhmä

Sus-Jussi eli Jussi Kallio tehtaallaan Saukkolan Susikorvessa 20-30 -luvulla. - Kuva: Aila Tilsalan kokoelmat.

Korpilahden metsäkylissä pontikkaa tippui joka puron, lammen, lähteen ja suohaudan rannalla

Asialla olivat ”mökinmiehet” tai -pojat, jotka eivät vaivautuneet kantamaan saavejaan ja patojaan kovin kauas kotimökistä. Viimeinen isompi tehdas taisi olla 60-luvun loppupuolella Moksissa aivan Parkkolan tien vieressä, kun lähitalon pojat laittoivat lähemmäs tuhat litraa rankkia happanemaan. Yleensä keitettiin omaan ja kaveriporukan tarpeeseen, mutta myös pieneen myyntiin vielä 70-luvulla tanssilavojen liepeille, kuten Nelospirtille ja Petäjäveden Kalevan lavalle.

Aloitetaan tämä tarina 20-30 -luvulta ja Saukkolan Susikorvesta, jossa ”Sus-Jussi” eli **Jussi Kallio** keittää pontikkaa. Tapahtumasta on jälkipolville säilynyt tavattoman hieno valokuva. Siinä Jussi istuu tyytyväisen näköisenä Susikorven tehtaallaan, joka on paitsi kaunis, myös mitä tyypillisin tuon ajan tuotantolaitos. Itse asiassa aika samanlaisina tehtaat pysyivät 50-luvulle saakka, jolloin saatiin käymis- ja keittoastioiksi tyhjiä metallitynnyreitä. Avotulilta metsästä siirryttiin karjakeittiöihin ja kaasun käyttöön 60-luvun mittaan ja laitteet modernisoituivat eikä puisia astioita enää käytetty. Samoihin aikoihin poliisien yli-innokas pontikkamiesten jahtaaminen alkoi lopahtaa.

Jussin tehtaassa kiinnittää huomiota mm. kauniisti tehdyt näre- eli kuusilenkit, joilla keittopata on ripustettu nuotion ylle. Jussi on mökinmies ja työmies ja todennäköisesti tehnyt riukuaitaa, ollut uitolla ja metsätöissä eli närelenkkien ja -ripustusten vääntäminen oli hänelle arkipäivää. Metallikettinki oli arvokas harvinaisuus tuohon aikaan.

Keittopadassa (saunapata?) on puukansi ja sen päällä peltinen ”hattu” (alun perin palosanko?), josta pillit lähtevät puusaaviin eli lauhduttimeen. Hattu on kitattu astian kanteen tiiviisti kiinni ruistaikinalla, että höyry ei pääsisi karkaamaan. Kaksi lauhdutinpilliä nopeuttaa ja tehostaa lauhduttamista eikä lauhdutusvedenkään ei tarvitse olla niin kylmää. Valmis pontikka tippuu puukiuluun. Pilleissä saattoivat olla vielä veteen upotettuna ”lootut” eli litteät, taskumatin tyyppiset laajennukset, mutta sitä ei voi kuvasta nähdä. Lauhdutin oli tehtaan arvokkain osa, joka tuotiin sinne vasta keitettäessä ja pyrittiin ratsioissa aina pelastamaan. Myös metalliset padat ja muut keittoastiat olivat arvokkaita -varsinkin, jos ne oli ”lainattu” karjakeittiöstä!

Tyytyväisellä tehtailijalla on kädessään savuke ja toisessa varrellinen lippi eli kauha, jolla hän maistelee pontikkaa aina välillä: joko pilleistä tippuu niin laihaa ainetta, että keittäminen on syytä lopettaa? Ehkä kuva onkin otettu aamulla, kun yö on jo oltu hommissa? Keittoastia näyttäisi vetävän reilun 100 litraa rankkia eli siitä on saatu reilu kymmenkunta litraa 60-prosenttista viinaa – ehkä kolmekymmentä pullollista koskenkorvan veroista ainetta.

Eletään ilmeisesti kieltolain (1919-32) aikaa eli työn tulos on vaihdettavissa rahaan tai viljaan – ja hyvällä suhteella! Jussi on tullut Jämsästä 20-luvun mittaan läheiseen Korpelan mökkiin ”puuskaksi” eli avomieheksi **Erika Niemiselle**, jolla on neljä lasta. Voi olla, että Jussi joutuu antamaan työn tuloksesta ison osan jollekin talolliselle, joka on antanut viljan mäskin tekoa varten. Pikkumökissä on yleensä paljon lapsia, mutta vähän viljaa eli sitä ei hevin riitä viinankeittoon. Tavallista oli, että isäntä antoi säkillisen, josta mökin mies otti puolet itselleen palkaksi ja teki lopusta isännälle viinaa. Isännille tämä oli hyvä kontrahti, koska kärähtämisen riski jäi keittäjälle.

Erityisesti 1800-1900 -luvun taitteen ”tukkihuuman” aikaan isännät joivat metsärahojaan ja keitättivät torppareillaan. Toki oli myös raittiita isäntiä, jotka ehdottomasti kielsivät keittämisen. Kerrotaan Särkijoen torpasta, josta vuokralainen olisi lapsineen joutunut talvella pihalle, koska vuoden 1866 asetus, joka kielsi vapaan viinankeiton, ei koskaan tullut hänen tietoonsa!

Mökkiläinen keitti ”Sorretun woimaa”

Kuvassa kiinnittää huomiota tietty itsevarmuus - ehkä pieni röyhkeyskin? Tippuuko Jussin pilleistä ”Sorretun Woimaa”? Vaikka kieltolaki oli ollut vahvasti sos.dem.-puolueen

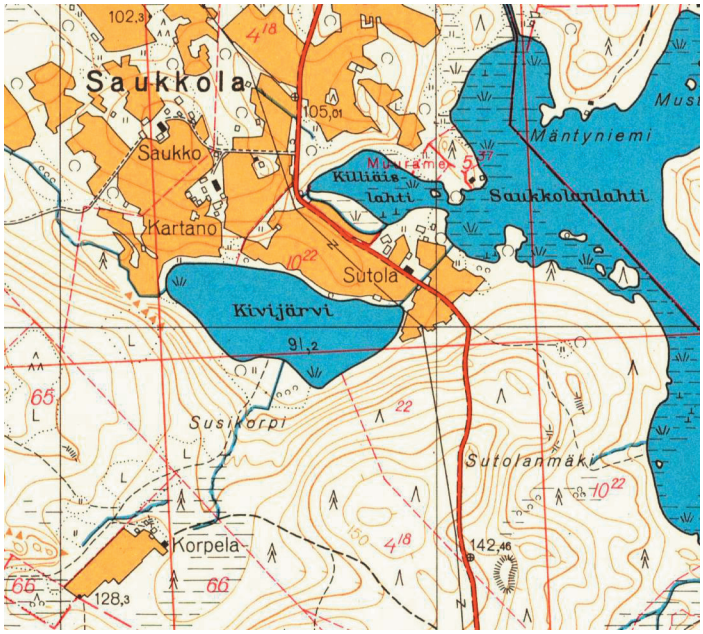

Korpelan talosta mentiin 400 – 500 metriä pontikkatehtaalle, joka oli Kivijärveen laskevan korpipuron varressa Sutolanmäen rinteillä. Tärkeää oli saada helposti lauhdutusvesi sekä tarpeet tehtaalle. Paikka oli yleensä joku notkelma tai näköalat peittävä ”puska”, johon harvoin kukaan eksyi. Peruskartta vuodelta 1963.

agendalla, tuli sen valvominen kansalaissodan jälkeen valkoisessa Suomessa aluksi paljolti suojeluskuntien harteille. Niinpä ensimmäisenä vuotena 1919 suojeluskunnat hajottivat maaseudulta yli 500 viinatehdasta! Verinen sisällissota oli jakanut kansaa vahvasti ja viinaa keittämälläkin saattoi köyhä mökkien väki vähän ”kapinoida”.

Korpelan mökissä vihaa ja katkeruutta oli varmasti paljon, olihan Erikan ensimmäinen aviomies ja kolmen lapsensa isä **August Nieminen** surmattu talvella 1918 valkoisten murhapatrullin toimesta Muuramessa ja ruumis hävitetty avantoon työntämällä. Saman kohtalon koki hänen veljensä Markus. Veljekset olivat valkoisten vihan kohteena, koska he olivat puuhanneet punakaartia Säynätsalossa ja viljelleet luokkapuhetta.

Viinanhimo ei kuitenkaan noudata puoluerajoja ja monelle suojeluskuntalaiselle pontikan hävittäminen oli hankala asia, koska samalla kuivuivat omat viinalähteet! Samoilla saloseuduilla, mutta Jämsän puolella Vekkulassa hävisi 1923 kaksi veljestä, joiden surmaajiksi epäiltiin kylän (ainoita) suojeluskuntalaisia veljeksiä, joille nämä eivät suostuneet myymään viinaa. Pontikka on ollut huumorin lähde kautta aikojen, mutta tosielämässä viinariita oli pahin riita, josta oli leikki kaukana!

Sus-Jussi keitti Susikorvessa aivan kotimökkinsä välittömässä läheisyydessä. Samasta puronvarresta on läpi vuosikymmenien käyty tehtaita hävittämässä. Vielä 60-luvulla tunnetut pontikkapoliisit **Toivo Rajala** ja **Jussi Kupari** olivat kuulemma tippuneet harvan riukukaton läpi suoraan tehtaalle, joka oli piilotettu osin maan alle. Sus-Jussin murheena 20-luvulla oli kyläpoliisi **Vihtori Salokangas**, joka otti viinan hävittämisen sydämen asiakseen. Silloin eivät isot tilallisetkaan olleet turvassa:

-Vihtori hoki, että Laukkala on synninpesä! kertoo **Tapani Laukkala** 20-luvun tapahtumista Laukkalan kantatilan tiimoilta. **Otto Laukkalalle**, Tapanin papalle, ryyppy maistui ja kaverina oli järven vastarannalta **Hiekkaniemen Kalle**. Laukkalan karjakeittiössä kaverukset joko tiputtivat pontikkaa tai käyttivät kiljua ja sana oli kiirinyt, joten Vihtorin ratsia oli jo

odotettavissa. Se tapahtuikin ja kaikki paikat tongittiin, mutta mitään ei löytynyt. Isäntä palkollisineen hajotti samaan aikaan keväisellä pellolla lantapattereita ja virnuillen kehottivat innokasta poliisiakin tyhjän ratsaamisen sijaan tarttumaan hyötytyöhön ja talikkoon. Vihtori ei tarttunut – ja pattereihin piilotetut juomat pelastuivat. Oton ja Kallen viinanviljelylle tuli kuitenkin loppu: toiselle viinan jouduttama kuolema ja Kallen laittoi Selma-emäntä ja uskoon tuleminen astelemaan raittiuden polkua.

Samanlaisista kissa ja hiiri -leikeistä poliisien kanssa kerrotaan kylissä loputtomia versioita.

Sarvenperän **Heinämäestä** käytiin viinoja etsimässä tämän tästä. Eräällä kerralla emäntä kuori perunoita tuvan keskellä ja motkotti virkavallalle häirinnästä. Mitään ei löytynyt – paitsi virkavallan lähdettyä emännän hameen alta sievoinen pontikka-aarre! **Jalo Pitkänen** muistelee, miten hänen lapsuudessaan Hirvimäessä enomies keitti ja virkavalta työntyi Välilän mökkiin ratsiaansa tekemään. Mitään ei löytynyt, kun vikkelä eno ehti työntää yhden pullon kuumeisen pojan tyynyn alle ja toisen siskonsa navettasaappaaseen!

Kustaa,vas, ja Väinö Lepomäki Korpilahden Sarvenperältä rentoutuvat kurtun ja hyvän juoman parissa, 30-40 -luvulla. - Kuva: Hannele Mäntyjärven albumi.

Lähteen ja puron varressa, mutta myös vuorella!

Marraskuussa 2021 järjestimme Moksissa ja Tikkalassa kaksi tarina- ja muisteluiltaa pontikasta ja laitoimme tehtaita kartalle. Lähin tehdas Moksin seurantalosta on ollut 300 metrin päässä pienen metsälähteen tuntumassa. Siitä vajaa kilometri edelleen Vihtalahden suuntaan oli pari muuta tehtaanpaikkaa, jotka sijaitsivat Karilan talon metsässä. 70-luvun lopulla hän metsästysreissulla osui tehtaalle, jossa tutut kylänmiehet keittelivät – hänen metsässään:

- En huomannut maanvuokraa pyytää enkä mennyt lähemmin tehdastakaan tutkimaan, mutta kyllä ne näytti ihan perinteisiltä vehkeiltä ja hankehommaa se kai oli eli myyntiin tekivät. En ilmoittanut minnekään, koska ei se niin vierasta hommaa tälle kylälle oo ollu, ettei siitä tarvinnut numeroa tehdä, Markku Karila muisteli.

Karilan mukaan hänen kotonaan ei pontikkaa harrastettu, mutta toisaalta ei tehtaista menty kielimäänkään: - Mä luulen, että jos ne täällä on kärähtäneet, se on johtunut muista syistä.

Se tavallisin syy oli tanssipaikoilta ratsattu pontikka ja vihje, mistä suunnasta sitä tulee. Erkki Kirjavainen muisteli erästä tapausta 70-luvulta, kun Nelospirtille virtasi pontikkaa ja varma tieto oli, että Moksin-Varrasperän suunnassa on tehdas. Poliisit aloittivat armottoman maastohaun eli kulkivat puronvarret, notkot ja metsälähteet tarkoin läpi – mutta turhaan. Nyt olikin vastassa uuttera ja ovela keittäjä, joka tiesi missä voi olla turvassa -vuoren päällä!

-Kaveri keitti täällä mäen päällä. Se kantoi sinne kaikki vedet ja rankit ja vehkeet. Poliisi kiersi kaikki notkopaikat, mutta mitään ei löytynyt. Siellä keitti kaasulla.

-Siinä vuoressa on vanhat suohaudat, se kantoi veden sieltä. Se oli kesätehas, ei mikään

Päivämies Jalmari Lahtinen ajaa apupojan kanssa suomutaa Pihlajamäen talon pellolle Matleenansuon haudasta Moksissa 20-luvulla. Myöhemmin tämänkin ison suohaudan tuntumassa keitettiin pontikkaa. - Kuva: J. Rusanen, Häme kuvina -kirja.

suuren mittakaavan laitos, mutta kyllä sieltä kymmeniä pulloja lähti myyntiin, Erkki Karila selventää. Tutkimme karttaa ja lopulta löydämme vuoren ja suohaudan Kantalan ja Kantolahden talojen puolivälistä. Kunnioituksemme herää, kun ajattelemme työn määrää, joka tämän tehtaan pyörittämiseksi on vaadittu. Vehkeetkin olivat kuulemma ensiluokkaiset, kaupungissa tehtaanpajalla hitsatut, kuten yleisesti 60-luvulta alkaen. Valmis viina oli välivarastoituna Varresperän maantien siltarumpuun, jossa enimmillään joku oli nähnyt viitisenkymmentä pulloa.

-Kuule säkki selekään ja korpeen -se kysykin miestä, siihen ei kaikista ollut, nauraa Erkki Karila. Yleensä tarpeet kannettiin juuri selässä, koska hevosen tai traktorin käyttö olisi jättänyt jäljen. Tämän kirjoittaja on huomannut, että pätevimmät keittäjät ovat pärjänneet myöhemmin suhteellisen hyvin yrittäjinä tai metalli- ja metsätehtaiden ammattilaisina. Viinankeiton taitamisessa monia himoitti myös ylisukupolvisen taidon hankinta ja osoittaminen! Ja tiettyä kapinaa vallanpitäjiä vastaan siinä on ollut aina: ”Jaahas, ei auta, on lähdettävä taas monopolia murtamaan”, tapasi eräs wanha keittäjä lohkoa keräillessään kamppeitaan.

Varrasperällä vain ”kotitarvekattiloita”

Suohautojen ja pehkunnostopaikkojen liepeet ovat olleet hyviä keittopaikkoja ja näyttää siltä, että Moksin ja Varrasperän maisemissa niitä on suosittu. Yksi syy on ilmeinen: näihin paikkoihin on ollut luontaista kulkua, jolloin keittopuuhia ja kulkujälkiä on voinut yhdistää kuiviketurpeen nostamiseen tai hakemiseen tai sitten talviseen suomudan ajoon peltoon. Samasta syystä jotkut tekivät tehtaita hakkuupalstojen tuntumaan: tekemiset ja jäljet peittyivät yleiseen kulkemiseen.

-Tässä Heinäojan varressa oli useita tehtaita: Pyörivänsuon päässä oli tehdas, sitten tässä peltosarkojen päässä oli suohauta, siinä oli yksi keittopaikka ja sitten tässä rinteessä on lähde ja siinä oli pientä yritystä, sanoisin, että sellaisia ”kotitarvekattiloita”, selostaa Varrasperän touhuja Kuuselan mökistä maailmalle lähtenyt **Juhani Kuusela**.

- Ja sitten tuossa Mäkelän saunalla oli myös pientä yritystä. Virkavalta kävi paikalla ja sanoi, että jos noilla vehkeillä saa jotain aikaiseksi, niin kyllä se on luvallista! Olivat verhotankojen putkista yrittäneet. (Tiettävästi tässä Mäkelän mökissä äiti oli hermostunut poikiensa keittelemisestä ja kutsunut virkavallan paikalle.)

Moksin toisella puolella suokaivantojen liepeillä keitettiin **Pihlajamäen** talon Matleenansuon mudannostopaikalla ja useampia tehtaita on myös ollut Ristisuon reunamilla, jopa itse suolla olleissa pehkuladoissa. Myös suon lähellä olevassa Ristivehmaan autiotalon navetassa on pannu porissut. **Pauli Kantri** merkkasi myös Ristisuolta lähtevän Ryssänojan varteen useampia tehtaita: tuntuu kuin pärehöylät ja pontikkatehtaat ovat vuorotelleet puronvarressa kohti Vihtalahtea ja Muuratjärveä kuljettaessa!

Kävimme kiertelemässä 2020 Ristisuon reunoja ja kuinka ollakaan: löysimme länsireunalta rikotun tehtaan, jossa olivat keittotynnyrit vielä jäljellä. Tynnyrien kyljessä olivat poliisin kirveellä iskemät reiät. Tällä tehtaalla, joka on lähellä Moksin ja Ristivehmaan tietä, todennäköisesti näyteltiin seuraava huvittava näytelmä, josta korpilahtelainen **Pentti Nieminen** kirjoitti minulle:

Varrasperän ehkä onnistunein tehdas tehtiin vuorelle, jotta poliisit eivät sitä löytäisi. Tämä 1963 peruskarttalehden keskeltä löydät nimettömän vuoren, jonka jyrkänteen alla on turvekaivannon merkki. Keittäjä otti veden kaivannosta ja kantoi vuorelle.

Pontikkatehdas löytyi K:lahden Moksinkylästä

Korpilahden poliisiviranomaiset hävittivät eilen Korpilahden Moksinkylästä pontikkatehtaan. Asiasta oli saatu vihiä ja tehdas löytyikin asianomaisen tehtailijan Lauri Emil Niemisen suosiollisella opastuksella. Tehtaan täydelliset laitteet hävitettiin. Tehtaalla oli aivan äskettäin keitetty ja valmista pontikkaakin löytyi 6—7 litraa. Nieminen on tunnustanut keitelleensä aina v:n 1952 syksystä lähtien ja myynytkin valmisteitaan. Asiasta tulee tietenkin käräjäjuttu.

Koillis-Häme 4.10.1952

Kovat sakot pontikan myyntitouhuista

Korpilahden käräjillä käsiteltiin torstaina siviilijuttuja. Eilen tuomittiin eräs jämsäläinen autoilija varomattomasta autolla ajamisesta 4000 mkn sakkoon sekä maksamaan korvauksia n. 40.000 mk ja todistajapalkkioita 36.000 mk.

Eräs syytejuttu kuolemantuottamuksesta hylättiin toteennäyttämättömänä.

Tilallisen poika Uuno Tapper Korpilahden Pajulahdesta tuomittiin pontikan myynnistä ja hallussapidosta 32.000 mkn sakkoon sekä maksamaan valtiolle saamansa laiton hyöty 15.000 mk ja todistajapalkkioita 6000 mk. Samassa jutussa oli syytettynä myös nyt tuomitun veli, mutta hänen osalta juttu lykkääntyi sairauden vuoksi syyskäräjille.

Koillis-Häme 14.2.1954

Pauli Kantri esittelee Moksin Ristisuon reunasta löytynyttä keittotynnyriä, jonka poliisi on rikkonut. Siihen on isketty kirveellä iso reikä. Poliisit luopuivat pistoolilla paukuttelusta siksi, että kätevät ponumiehet paikkasivat siistit reiät puutapeilla! (Kuvat J. Luoma 2020)

” Joukossa yksi vanhempi, toivossa, että järjestyy ilmainen humala ”

”Oli hämyinen kesäyö ja paikalla useampi paikkakuntalainen nuorimies ja joukossa yksi vanhempi: tullut luultavasti mukaan toivossa, että järjestyy ilmainen humala!”

”No pojat viritti tulet pannun alle ja tämä jumalainen eliksiiri alkoi tippua putkesta. Kaikki meni hyvin, kunnes yksi porukasta, joka oli päivystäjänä lähempänä maantietä, jonne ei ollut matkaa kuin ehkä 300 metriä, huutaa: ”Auto tulee!” No kulkihan siitä toki autoja silloin tällöin, mutta tämä vanhus onneton kuuli hälytyksen väärin: ”Autio tulee!”

”Korpilahdella, vai oliko poliisin toimipaikka jo silloin Muuramessa, oli toimessa konstaapeli **Erkki Autio**, kovana suunnistajana tunnettu poliisi. Aina jos joku ponutehdas Korpilahdella kärähti, oli Keskisuomalaisessa uutinen, että konstaapeli Erkki Autio oli suunnistushärjoituksissaan löytänyt tehtaan. Niinpä tämä vanha mies päätti paeta rikospaikalta, mutta mitä tehdä: edessä ”Erkki Autio” ja takana hyllyvä, vetelä Ristisuo! ”

”No eikun suolle! Olishan se vanhalle miehelle ollut häpeällistä jäädä syyttömänä kiinni rikospaikalta. Pakoretki alkoi yli tuon vetelän suon. Aivan turhaan. Se oli joku ohi ajava auto, joka oli aiheuttanut hälytyksen. Voin vain kuvitella tuon jo lähes vanhuksen tilanteen tuolla vetelällä suolla: pakko päästä karkuun, ettei sitten tarvii hävetä. Myöhemmin kuulin tuon miehen kertoneen, että välillä tuntui,

että sydän loppuu. Mutta loppu hyvin, kaikki hyvin. Tuo koko jengi tuolla keittopaikalla oli hyviä tuttuja, nuoruusvuosien kavereita. Ja laadukasta tuotetta siellä tuotettiin, kuusenjuurella!”

Tämä kertomus kuvaa hyvin aikaa, jolloin pontikan kylkeen iskettiin suuri häpeän leima. Tämä tapahtui sotien jälkeen 50- ja 60 -luvuilla, jolloin poliisit käyttivät paljon aikaa ja energiaa tehtaiden etsimiseen ja hävittämiseen. Silloin myös maksettiin tuntuvia ilmiantopalkkioita, mikä joudutti tehtaiden jäljille pääsemisessä. Myös toimittajat otettiin mukaan tehdasjahtiin: sangen harmittomasta viinankeitosta tehtiin merkittävä yhteiskunnallinen ongelma ja keittäjistä surkimuksia, yhteisön alinta kastia. Tuntui kuin kaikki alkoholin aiheuttamat ongelmat johtuisivat juuri pontikasta. Pontikkajahdin taustalla touhusi Alko, joka huomaamattomasti maksoi poliisin antamat mukavat ilmiantopalkkiot.

Tämän toiminnan kaksinaismoraalista antaa hyvän kuvan se, että tiedämme erään innokkaana tehtaiden hävittäjänä kunnostauneen poliisin olleen itse vapaalla ahkera keittäjä! Poliisi saattoi myös käyttää toimissaan vastenmielistä väkivaltaa. Hankapohjassa asusteli yksikseen **Nättilän Lauri** (Pitkänen) pienessä saunamökissä metsän keskellä. Kun poliisi Kupari oli päättänyt, että Laurin pannu löydetään Ristisuon suunnassa, heitteli hän miestä nevan reunassa ilman estoja. Kun pannua ei löytynyt, mutta mökistä löytyi huomattavasti siirappipurkkeja, siirtyi kidutus huvittelun puolelle: kun Lauri oli selitellyt, että hän tykkää syödä kaurapuuronsa siirapin kanssa, poliisit pakottivat miesparan syömään siirappia pahoinvointiin asti, ”jos se kerran on niin hyvää”. Keittäjien oikeusturva niin poliisia kuin epäeettisesti toimivia lehtimiehiä (nimet laitettiin lehteen, vaikka jutut olivat tutkintavaiheessa) kohtaan oli olematon: pontikankeittäjille sai tehdä mitä vaan!

Epäonnistunut myynti johti pontikkatehtaalle

Pari Korpilahdella asuvaa miekkosta oli viime sunnuntaina saanut valmiiksi noin 8 litraa pontikkaa, jota sitten lähtivät Jyväskylään myymään. Poliisi tarkasti kuitenkin miehet ja niin jäi aine myymättä. Tutkimuksessa on selvinnyt, että Korpilahden kk:n laitamilla asuva Aulis Ilmokangas on yhdessä jyväskyläläisen levysepän Osmo Jyrkisen kanssa valmistanut pontikkaa ainakin kolme kertaa. Pontikka on hapatettu Ilmokankaan asunnon vintillä ja keittäminen on suoritettu talon saunassa. Kalusto särjettiin ja miehet joutuvat oikeuteen vastaamaan puuhistaan.

Koillis-Häme 24.2.1953
Koillis-Häme 16.12.1952

Epäonnistunut myynti johti pontikan alkulähteille

Korpilahden poliisiviranomaiset löysivät viime perjantaina kirkonkylässä eräältä Suojärveltä kotoisin olevalta Kukkonen-nimiseltä mieheltä kolme pulloa pontikkaa ja pidättivät miehen. Eilen pidätetty tunnusti, että hän oli itse keittänyt pontikkaa ja ohjasi poliisit Korpilahden Tikkalan kylään eräälle pienelle metsäkämpälle, jossa hänen tehtaansa sijaitsi. Tehdas särjettiin ja mies saa vastata puuhailustaan oikeudessa.

Sotien jälkeen ruvettiin saamaan 200 litran öljytynnyreitä, joihin keittäjät siirtyivät: öljyn jäljet poltettiin pois ja tynnyrin pitkälle sivulle vedettiin rälläkällä isot aukot. Niistä rankki laitettiin käymään ja keitettäessä aukkojen päälle laitettiin hatut, joista pillit lähtivät lauhduttimeen. Hattu tiivistettiin tynnyrin kylkeen yhä ruistaikinalla. - Pauli Kantri ja Pentti Jokinen tutkivat Moksin Ristisuon reunassa rikottua tehdasta.

Moksin Pontikka Oy tynnyrit isketään hajalle!

Keskisuomalaisessa oli 15.7.1960 raflaava juttu pontikkatehtaan postaamisesta Korpilahden korvessa sateisessa kesäyössä otsikolla: ”Hajuetäisyydellä pontikantiputtajasta – palanen Korpilahden poliisin päivätyötä”. ”Rankkitynnyri seisoa jökötti tehtaalla täynnä odottaen hämmentäjää”.

Toimittajat olivat jalkautuneet kahden poliisin matkaan ottamaan pontikankeittäjät verekseltään kiinni, sillä keittäminen oli taas vilkastumassa Korpilahden salomailla. Jutun tyylilaji on humoristinen ja keittäjiä vinoon katsova, kuten aina:

Moksin Pontikka Oy:n kesäkauden toiminnan tiedetään olevan jatkuvaa, mutta ei säännöllisesti ajoitettua. Tämän kevään aikana on näiltä seuduilta, Hirvimäen ja Moksin rajamailta, hävitetty kolme pontikkatehdasta. Tehtailijoista osa on ”vanhan kansan” väkeä ja osa nuorempaa yrittäjäpolvea ja he ovat poliisin vanhoja tuttavuuksia. Erään hävitetyn vapriikin tuotantokapasiteetti oli ollut melkoinen päätellen siitä, että paikalta löytyi 500 litraa vetävä rankkiastiasto ja tehtaalta vedenottopaikalle oli syntynyt oikein hyvänlainen polkuväylä, jota myöten ukot olivat ahertaneet. Vuosittain on Korpilahden nimismiespiirin alueella hävitetty keskimäärin parikymmentä tehdasta, joista melkein kaikki tehtailijat ovat saaneet syytteen. Viime vuoden hiljaisemman kauden

Vuonna 1960 sanomalehti Keskisuomalaisen toimittaja lähti poliisien matkaan hävittämään pontikkatehdasta Moksin kylältä Korpilahdelta. Mukanaan heillä oli "Pätkä makkaraa, eväspalaset, sadetakit ja viranomaisille kuuluvat tykötarpeet". Tehtailijaa ei pitkästä odotuksesta huolimatta tullut paikalle, joten poliisit hajoittivat tehtaan seuraavana aamuna. Poliiseina operaatiossa olivat Toivo Rajala ja Kyösti Lehtonen.

jälkeen näyttää tehtailu jälleen olevan noususuunnassa, kertoivat Korpilahden poliisit."

Keittäjä oli tällä kertaa ovelampi ja vaistosi virkavallan olevan paikalla eikä koskaan saapunut työmaalleen. Juttu jäi siis draaman osalta vajaaksi, mutta poliisimiehet **Toivo Rajala** ja **Kyösti Lehtonen** panevat seuraavana aamuna lehtimiesten edessä parastaan ja hajottavat kirveellä ja ampumalla mahdollisimman näyttävästi tehtaan:

"Toista sataa litraa vetävässä rankkiastiassa oli erinomaisella taidolla tehty jäähdyttäjä, jossa suuri peltipinta-ala on ilmeisesti tehnyt tehokkaan työn. Vaan eipä tee enää. Mitään virkaa ei ole enää kusiaispesässä istuneesta mäskitynnyristäkään."

Myöhemmin on selvinnyt, että samoihin aikoihin kun "Moksin Pontikka Oy:n" laitosta hajotetaan Hirvimäen ja Moksin välisessä maastossa, pelästyy kauempana Saarijärven Okspohjaan laskevan Myllyojan varressa Jämsän Vekkulan puolelta oleva keittäjä teräviä pistoolin laukauksia: koska on heinäkuun alku eikä mikään metsästysaika, on selvää, mistä on kyse, sillä juuri näitä maisemia poliisi postaa erityisen ahkeraan: - Martikainen tuli Kytökalliolle tansseihin kertomaan, että nyt ei ole pontikkaa. Oli peitellyt rankkitynnyrin ja tullut kiireellä pois! muistelee **Eero Salonen**, joka kertoi minulle monet hienot tarinat Vekkulan ja Hirvimäen pontikankeiton historiasta.

Erityisen tenhoavia ovat Eeron 30-luvulle vievät kertomukset, joita hänen isänsä on kertonut siitä, kun Vekkulan miehet ajoivat Moksin Uutelanmäestä vanerikoivua Nuorlahteen ja ostivat Hirvimäen mökkiläisiltä pontikkaa pakkasen purevuutta lievittämään:

-Laitokset olivat kuulemma niin ruukkitiessä (=rekiura) kiinni niin, että kipinät löi raiteella, kun kekälettä pyörähti reen jalaksen alle! Ne pääs puhaltaan liemeen! Eero selvittää ja kertoo, että osa ajomiehistä oli Vekkulan puolelle saavuttaessa **Kipsalan Sandran** kahvikämpällä jo niin pöhnässä, että heitä piti köytellä kuormaansa kiinni. Rannassa kaverit jelppivät kuorman purkamisessa ja hevoset kuljettivat ajomiehen kotiin osana pitkää hevosraitoa!

Moksin Ristisuon reunamilla ja myös pehku- eli kuiviketurpeen ladoissa on keitetty pontikkaa. Onko tässä ladossa, sitä emme tiedä. Noston myötä syntyneistä vesilammista saatiin lauhdevettä ja kuivikepehkun hakemisesta syntynyt liikenne ja jäljet peittivät toimintaa.Pauli Kantri, vas, ja Pentti Jokinen opastavat.

Jälleen pontikkatehdas

„seisomaan" Korpilahdella

Korpilahden poliisiviranomaiset hävittivät viime lauantai-iltana Rutalahden sydänmaalla vaikeakulkuisesta maastosta pontikkatehtaan, missä oli happanemassa 150 litr. rankkia. Tehtaan "ajanmukainen" kalusto rikottiin ja rankki kaadettiin maahan. Tehtailijaa ei tavattu, mutta jäljet johtavat määrättyyn taloon.

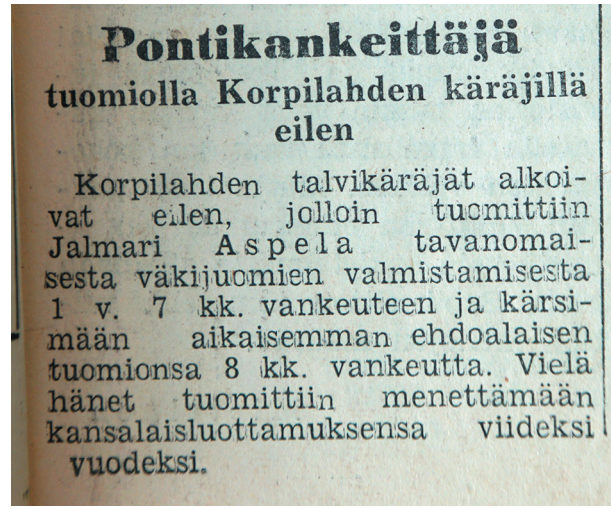

Pontikankeittäjä

tuomiolla Korpilahden käräjillä eilen

Korpilahden talvikäräjät alkoivat eilen, jolloin tuomittiin Jalmari Aspela tavanomaisesta väkijuomien valmistamisesta 1 v. 7 kk. vankeuteen ja kärsimään aikaisemman ehdoalaisen tuomionsa 8 kk. vankeutta. Vielä hänet tuomittiin menettämään kansalaisluottamuksensa viideksi vuodeksi.

Koillis-Häme 10.2.1953

Koillis-Häme 20.10.1953

”Katsoppas vielä sieltä puiden takaa, oisko ne siellä!”, opastaa Pentti Jokinen. Jossain täällä Moksin Hettolanvuoren rinteitä laskeutuvan puron varrella keitti “Heton Topi”. Otti ovela letkulla lauhdeveden vähän kauemmas purosta, kun poliisit kulki puronvarsia.

Hirvimäki oli pontikankeiton villi länsi!

Korpilahden metsäkylistä Hirvimäki on ollut pontikankeitossa varmaankin ylitse muiden. Kun muissa kylissä pidettiin matalampaa profiilia, Hirvimäessä ”läikkyi yli”, mikä näkyi lehtiuutisissa. Tähän oli muutama ilmeinen syy:

Homogeeninen köyhä mökkiasujaimisto (pääosin entisiä Juokslahden torppia) johti solidaarisuuteen, jossa naapuria ei ole ollut tapana polttaa viinankeitosta, vaan paremminkin tulla auttamaan häntä tuotoksen kuluttamisessa. Suuri merkitys oli myös sillä, että Hirvimäki ja pitäjärajan eteläpuolella oleva Jämsän Vekkula muodostivat metsätyömaiden, torppien kantatilojen, sukulaisuussuhteiden ja kulkemisten kautta tiiviin yhteisen maailman. Vekkula oli maakunnan ehkä tunnetuin pontikkakylä, joten yhteiset juomaringit levittivät ja ylläpitivät pontikan viljelemisen tapaa kummassakin kylässä. Varsinkin sotien jälkeinen ja 50-luvun raju pontikka-aika näkyi kummassakin kylässä – ja seudun lehdissä, jossa tämän tästä raportoitiin pontikkatehtaiden löytymisistä ja hajottamisista ja käräjäuutisissa tuomioista.

Hirvimäen keittäjistä legendaariseen maineeseen kohosivat **Virtasen** seitsemän veljeksen kaarti Saarijärven rannan Lontoon talosta. Heistä suurin osa keitti ja käräjäuutisten perusteella joku pojista tuntui vuorollaan istuvan jotain tuomiota. Joulukuussa 1956 Koillis-Häme raportoi ”operaatio Hirvimäestä” ja päivitteli Lontoon veljeksiä, jotka olivat menneet pahoinpitelemään 70-vuotiasta isäänsä, joka ei keittämistä hyväksynyt: ”Viime syksynä

Perunojan varressa Moksissa keitteli lähimökin Kake, nykyään ei kyllä uskaltaisi keitellä: metsänhakkuu on vienyt metsät, tuo puska tuolla raiskion keskellä oli Kaken keittopaikka.

tehtaita on löydetty useita ja Jokisen kerrotaan kanniskelleen maitokannulla pontikkaa useita kertoja syksyn aikana. Virtasen veljekset, joista yksi on parhaillaan vankilassa, ja Jokinen, joutuvat vastamaan myös hevosella ajamisesta juopuneina.”

Timo Virtanen, jonka Yrjö-isä oli veljessarjaa, mutta ei juurikaan osallistunut keittämiseen, kertoo, että maine istuu vahvassa ja tulee vastaan mm. työpaikoilla:

- En nyt ihan ylpeäkään osaa siitä maineesta olla, mutta isällä oli sellainen humoristinen näkemys aina asiaan eikä se hirveästi alkoholiakaan käyttänyt. Sen verran Virtanen muistaa isänsä keittämisestä kertoneen, että pontikankeittäjä näyttää taitonsa siinä, että osaa tehdä rankin viljasta imeltämällä ilman sokeria: - Siitä tulee lähes “hyytelömäistä” ja lopputuote on parasta oikein “päästettynä”. Tätä isä aina korosti.

Tätä on myös tämän kirjoittajalle monesti kerrottu: todelliset tekijät ovat jo kirkkomullissa, silla jokainen osaa tehdä rankin sokeriliemeen, mutta teeppä viertämällä suoraan viljasta - ja vielä talvipakkasilla metsässä! Näin pontikkaan tuli kuulemma myös paras, viljainen maku. Viertämällä tehty rankki oli lähellä tukevaa sahtia.
Virtaset olivat veljessarja, joka ei poliisia pokkuroinut. Erään kerran he pystyttivät tarkoituksella valetehtaan, jota poliisi väijyi keittäjiä odotellen. Sillä aikaa virtaset keittelivat panoksensa oikealla tehtaallaan. Kun poliisi lopulta kyllästyi postaamisen ja ryhtyi rikkomaan valetehdasta, loiskahti naamalle navetan virtsa- ja sontakourusta kerättyä eliksiiriä!

„Pontikkaoperatio Hirvimäki"

Lontoon-veljekset ja seppä huonoilla teillä

Viime perjantaina Korpilahden poliisiviranomaiset saivat kuulla, että Korpilahden Hirvimäessä Eskolan talossa Ilmari Jokinen-niminen mies ja ns. "Lontoon veljekset" Mikko ja Erkki Virtanen olivat pitämässä pontikkakestejä. Kun poliisit saapuivat paikalle, olivat miehet täydessä "tunnelissa". Kahvikupit pöydällä olivat täynnä pontikkaa. Talosta löytyi kolme pontikkapulloa ja veljesten reestä yksi. Miehet pidätettiin kuulusteluja varten ja vietiin Korpilahden poliisikonttorin selliin. Seuraavana päivänä toimitettiin kotietsintä veljesten kotona Lontoossa, jolloin löytyi 10 litran kanisteri, missä oli ollut pontikkaa. Tutkimuksissa selvisi, että he olivat pitkin syksyä olleet pontikkapuuhissa. Veljekset passitettiin lääninvankilaan odottelemaan asian esille tuloa käräjillä.

Koillis-Häme 22.12.1956

Sunnuntaina Korpilahden poliisit vierailivat Jalmari Aspelinin luona Juokslahden kylässä. Tämä tavattiin asunnostaan juopuneena ja suoritetussa kotitarkastuksessa löytyi yhteensä 14 litraa pontikkaa. Aspelin pidätettiin kuulusteluja varten, joiden jälkeen hänetkin passitettiin lääninvankilaan.

Ilmari Jokinen laskettiin eilen vapaalle jalalle. Hänkin joutuu syytteeseen. "Lontoon veljeksiä" ja Aspelinia syytetään viinanvalmistuksesta, sen hallussa pidosta, myynnistä ym.

Lontoon veljekset ovat hankkineet epäilyttävää kuuluisuutta pahoinpitelemällä syksyllä 70-vuotiasta isäänsä, joka ei hyväksy poikiensa elämäntapoja. Seppä Aspelin taas on joutunut vankilaan viimeksikuluneiden neljän vuoden aikana jo neljä kertaa. "Pontikkaoperatio Hirvimäki" jatkuu edelleen Korpilahden poliisiviranomaisten toimesta. Viimesyksyisiä tehtaita on löydetty useita ja Jokisen kerrotaan kanniskelleen maitokannulla pontikkaa useita kertoja syksyn aikana. Virtasen veljekset, joista yksi on parhaillaan vankilassa, ja Jokinen joutuvat vastaamaan myös hevosella ajamisesta juopuneina.

Vanhan tekijän pontikkatehdas

päivänvaloon Korpilahdella

Korpilahden poliisi hävitti sunnuntaina Korpilahden Hirvimäen kylässä suurenpuoleisen pontikkatehtaan. Rankkia oli noin 120 l. ja valmista pontikkaa 7—8 l. Tehtaassa, joka sijaitsi metsässä erään puron reunalla noin 800 m:n päässä maantiestä, oli erinomaiset laitteet. Poliisi ei tavannut tehtailijaa paikalta, mutta hänet kuitenkin pidätettiin asunnossaan eilen iltapäivällä. Hän oli jo ennestään poliisille tuttu, seppä Jalmari Aspelin, jota jo aikaisemmin oli useita kertoja rangaistu viina-asioissa. Tehtailija pidätettiin.

Koillis-Häme 20.1.1953

Pontikkatehdas löytyi K:lahden Moksinkylästä

Korpilahden poliisiviranomaiset hävittivät eilen Korpilahden Moksinkylästä pontikkatehtaan. Asiasta oli saatu vihiä ja tehdas löytyikin asianomaisen tehtailijan Lauri Emil Niemisen suosiollisella opastuksella. Tehtaan täydelliset laitteet hävitettiin. Tehtaalla oli aivan äskettäin keitetty ja valmista pontikkaakin löytyi 6—7 litraa. Nieminen on tunnustanut keitelleensä aina v:n 1952 syksystä lähtien ja myynytkin valmisteitaan. Asiasta tulee tietenkin käräjäjuttu.

Koillis-Häme 7.7.1953

Jämsän Lehti 28.7.1928

Pontikkatehdas tuhottu Korpilahdella.

Viime perjantaina löysivät poliisit Korpilahden Rutalahden kylässä Martti Pekkarisen saunasta n. 60 litraa pontikan valmistukseen tarkoitettua mäskiä ja läheisen ladon luota vielä piilotetut n. 40 litraa eli yhteensä n. 100 litraa. Keittovehkeet löytyivät asuinrakennuksen ullakolta. Valmista ainetta ei Pekkarinen vielä ollut ehtinyt saada aikaan, kun poliisit hänet yllättivät.

Jämsän Lehti 3.10.1933

Viinatehdas tuhottu Saakoskella.

Tehdasta vartioitiin 4 vuorokautta.

W.k. 27 päiwänä hänwittiwät maanwilj. E. Jistamo, Paawo Merta, Reino Lundahl ja Lauri Lepoaho korpiwiinatehtaan Jämsän pitäjän Yijälän kyläßsä Yliston torpan läheisyydessä. Miehet wahtiwat tehdasta 4 wuorokautta saadakseen sen omistajat selwille. Mainittuna päiwänä käwikin joutomies Eino Järwinen tehdastaan tarkastamassa, mutta ei huomannut wieraitijoita, jotka hänen poistuttuaan tuhosiwat tehtaan. Koneisto, johon m.m. kuului 11 eri putkea käsittäwä jähdytyslaitos, särjettiin ja n. 50 litraa rankkia kaadettiin maahan.

Metsävaltion Keltasuon kämppä Hirvimäessä valmistui 1944. Se oli isojen sotakorvaushakkuiden näyttämö, täynnä kulkujätkää ja ajotöihin tullutta lähikylien pientilallista hevosineen. Työnjohtajien ja ajomiesten lähdettyä viikonloppuna kotiinsa, kämpälle virtasi myös pontikkaa, mikä antoi muutamalle Hirvimäen mökille pientä leivänlisää. Keskellä emäntänä 50-luvun alussa toiminut Aino Vuorinen.

Keltasuon kämppä loi pontikan markkinat

Hirvimäen elämään ja pontikkamarkkinoihin vaikutti voimakkaasti 1944 tehty metsävaltion Keltasuon kämppä, joka oli sen jälkeen vajaan parikymmentä vuotta vilkkaan hakkuutoiminnan keskus. Ja siellä, missä oli paljon kulkumiehiä koolla, tarvittiin viikonloppuisin myös pontikkaa. Varsinkin sodanjälkeiset alkuvuodet olivat Keltasuolla hurjaa aikaa, kun hermonsa sodassa pilanneet miehet joivat ja tappelivat (ja tekivät taas arkena puoli-ilman raskasta hakkuutyötä).

Hirvimäen Välilän mökin poika **Jalo Pitkänen**

(s. 1948) tallusteli pikkupoikana 50-luvulla koulupäivän jälkeen kämpälle, koska hänen Aino siskonsa toimi kämpän emäntänä. Ainon mies Eino otti väliin metsävaltiolta hakkuupalstan. Tukkia ja massapuuta ei Einon pinoon kuitenkaan joka päivä kertynyt, sillä tämä saattoi käydä ostamassa pullon pontikkaa **Iso-Rikulta** tai **Karppis-Kallelta**, kahdelta legendaariselta, parimetriseltä hakkuumieheltä, jotka eivät asuneet kämpällä vaan palstansa tuntumassa laavussa – koska he perustivat palstan viereen pontikkatehtaan elämää keventämään ja lisätuloa tuomaan:

-Kyllä mä aivan pelekäsin niitä lapsena: jumalattoman isoja ja paskasia miehiä. Karvanen rinta aivan kiilsi pihkasta! Kai ne ei hyttysetkään niin niitä sitten vaivannu. Siellä lammen rannassa oli kesällä pirusti hyttysiä, Jalo muistelee Karppis-Kallen leiriä Vuorilammella, jonne hän pääsi Einon matkassa. Kallella oli maahan kaivetussa saavissa suolalihaa, jota hän paisteli nuotiolla ja antoi pojankin maistaa. Lammesta lähtevän puron varressa oli hänen viinatehtaansa:

-Sillä oli siellä kuusenhavuilla peitettynä iso valurautapata, josta lähti kaksi putkea ja puusaavi lauhduttimena. Vuosia myöhemmin näin sen tehtaan Likolammen rannassa. Kämpän miehet siltä osti ja varmaan se iltasella otti itekin. Ja sittenhän ne saatto ryypätä viikon kaksi putkeenkin.

Näiden legendaaristen hakkuu- ja pontikkamiesten hahmot tekivät nuoreen miehenalkuun sen verran syvän vaikutuksen niin ammattimaisina pokasahan kuin pontikkapannun käsittelijöinä, että Jalo Pitkäsen ei tarvinnut kahta kertaa miettiä, kun hänen enonsa **Jalmari Aspelin** pestasi juuri työelämäänsä (rakennuksilla) aloittelevan murrosikäisen nuorukaisen vänkärikseen pontikkahommaan.

Jalmari Aspelin oli Korpilahden ehdoton pontikkakeisari, joka pystyi nopeasti vastaamaan isoonkin tilaukseen. Maine syntyi siitä, että poliisi ei koskaan onnistunut käräyttämään häntä itse tehtaalta, ainoastaan pontikan hallussapidosta. Silloinkin oli kyse usein siitä, että Jallu halusi lähteä talveksi ”valtionhotelliin” hoidattamaan astmaatikon keuhkojaan. Tai eniten Jallun mainetta loi hänen tuotteensa, jota pidettiin seutukunnan ehdottomasti parhaana. Nuori vänkäri seurasi öisellä tehtaalla silmä kovana, miten laatua tehtiin:

”Jossain täällä se oli...”. Jalo Pitkänen etsii Hyrkkölän korvessa Pauhupuron varressa ollutta hänen ja enomiehen Jalmari Aspelinin isoa tehdasta, jonne vedettiin lauhdevesi 200 metrin muoviletkulla, jotta poliisien riesasta lopultakin päästäisiin eroon.

”Sormi sillä toimi hyvin”

-Sillä oli paljo vakiasiakkaita, jotka haki kympinkin kerralla. Kun se oli kuuluisa siitä, että se teki hyvän viinan. Se ei ollu laihaa eikä pohjaan palanutta eikä sikunata. Yks syy oli se hyvä jähytys. Se tehtiin niillä lootujähyttäjillä, Jalo Pitkänen opastaa. Lootut olivat litteitä, ohuesta pellistä tinattuja jäähdytinputkiston levennyksiä, joissa alkoholihöyry tiivistyi nopeasti ja tehokkaasti nesteeksi eli viinaksi.

Tärkeää oli myös varovainen keittäminen, että keitos ei kuohahtaisi, jolloin sekaan tuli helposti sivumakua. Hyvä keittäjä seurasi alkoholin väkevyyttä ja otti lopussa irtoavan laihemman viinan erilleen.

- Sormi sillä toimi hyvin: se käytti sitä putken alla ja nuolas. No olihan meillä mittarit lopuksi, Jalo Pitkänen muistelee. Laiha loppuviina ja sikunainen tai kuohahtanut viina laskettiin uudestaan seuraavan rankkierän kanssa. Tätä kutsuttiin ”potkaisuksi”. Ensin keittojätös eli lämmin mäski laitettiin heti uudelleen käymään ja kun se oli parin viikon päästä valmis, sekaan lisättiin edellisen panoksen huonot viinat ja laskettiin uudelleen. Näin saatiin kerralla suuremmat ja väkevämmät viinaerät.

Ahkera pontikankeittäjä saattoi päästä aloittelevan kirvesmiehen palkoille. Jalo muistelee saaneensa 60-luvun alkupuolella 250 markkaa kahden viikon timpurin tilissään. 200 litran tynnyrillisestä rankkia tuli normaalisti 20 litraa eli 40 pullollista viinaa, jota myytiin tanssipaikoilla kympin pullo eli parhaimmillaan

”Näin sitä tehtiin!” Timo Salonen pääkokkina vieressään, oik, Jalo Pitkänen näyttävät yleisötilaisuudessa Jämsän Vekkulassa, miten viinaa keitettiin korvessa.

saatiin myynneistä 400 markkaa. Melkoinen osuus tuloista piti laittaa sokerin ja muun raaka-aineen hankintaan. Sokeri oli vielä 60-luvulla suhteellisen arvokasta. Pontikka oli haluttua: se oli valtionviinaa halvempaa ja väkevämpää ja viinakaupat olivat kaukana. Jollakin olivat ehkä viinakortin merkinnätkin jo tapissaan. Eikä väheksyä sovi sitäkään, että pontikassa oli kielletyn ja laittoman hedelmän vahva arominsa!

- Mutta jos oli potkastu rankki, siitä saatto tulla 30 litraakin viinaa, se niin paljon paremmin anto. Yleensä laskettiin kahteen kertaan, mutta joskus kolmekin kertaa, jos jollain oli väkevämpätä tilauksessa, Jalo kertoo. Muutenkin asiakkaiden palvelu sai yhä hienostuneempia muotoja: ensin pontikkaa ryhdyttiin puhdistamaan sivumausta aktiivihiilellä ja sen jälkeen vielä lisäilemään konjakki- ja viskiesansseja, mutta näistä luovuttiin nopeasti:
- Se ei lyöny ihteensä läpi, Jalo muistelee. Myöskään aktiivihiilen käytöstä kaikki eivät ole pitäneet: pontikka alkoi muistuttaa liikaa steriiliä valtionviinaa, siitä lähti maku.

Jalo ehti toimia enonsa vänkärinä seitsemisen vuotta 60-luvun lopuilla saakka, jolloin hän otti etäisyyttä pontikkahommaan ja lähti Ruotsiin Scanialle sorvariksi. Myöhemmin piti sitten ottaa etäisyyttä koko viinahommaan raitistumisen kautta.

Jos haluat lukea Jalon ja enonsa koko hurjan pontikkatarinan, sinun kannattaa kaivaa käsiisi keskisuomalaista pontikkaperinnettä esittelevä kirjamme **”Mehtäviinaa ja vallesmannin kiharaa”** (toim. P. Ketolainen).

Jalo Pitkänen, oik, on kädentaitojen mies. Tässä hän vetää Metsätorpanmaa ry:n Pajapäivää.

Jättitehdas näkyi Parkkolan tielle

Korpilahden metsäkylien pontikkatarinan viimeisiä ”suuria leimahduksia” taisi olla 60-luvun lopussa kärähtänyt Pahalammen tehdas Moksissa. Pohjolan talon pojat olivat päättäneet laittaa isolle, mutta laittoivatkin sitten vähän liian isolle, sillä Parkkola-Moksi -tien vieressä pellon reunassa ollut tehdas näkyi tielle!

Lehtitietojen mukaan tehtaalla olisi ollut jopa 3 000 litraa rankkia, mutta paikalla käynyt Erkki Karila pitää määrää lehtimiesten liioitteluna: tosiasiassa rankkia oli 900 litraa, suuri määrä sekin, sillä siitä keittää reilun parisataa pullollista yli 50-prosenttista pontikkaa.

-Kerran kävin katsomassa: ei se ollut mitenkään naamioituna, siellä olivat pytyt pystyssä näkyvillä! Kaurajauhoista taisivat keittää ja se oli hyvää tavaraa, sain maistaa. Tampereellahan ne sitä veivät, siellä oli kanavat valmiina, Erkki Karila summaa.

Näihin tehtailijoihin liittyy toisesta tehtaasta hauska kärähtämiseen liittyvä anekdootti: nimismies oli kirjoittanut mukavan vähättelevästi syytekirjelmäänsä, että ”paikalta löydettiin pienehkö erä huonolaatuista alkoholia”, jolloin keittäjä oli terhentäytynyt: - Se mitään huonolaatuista ollut!

Pontikkamiehen kunnia tuli juoman laadusta. Jokainen keitti omanmakuistaan juomaa ja vakikäyttäjät osasivat erottaa juomat. Mutta huonoa, kuohahtanutta ja sikunaista tai muuten ”oikaisemalla” tehtyä ei arvostanut kukaan:

-Joka keitti huonoa pontikkaa, sen saikin käräyttää. Mutta jos keitti hyvää, sitä ei käräytetty, kyläraati summasi pontikkailloissamme marraskuussa 2021.

70-luvun mittaan pontikankeitto hiipui ja kaupunkilaistui. Kylistä muutettiin keskuksiin ja mentiin töihin tehtaaseen. Tehtaalla yövuorossa hitsattiin arvokkaasta rosterista huippuvehkeet, joilla laskettiin pieniä määriä juomaa kerrostalon keittiössä tai uuden tiilitalon autotallissa. Pontikka suodatettiin aktiivihiilen läpi ja sekaan lorautetaan viskiaromia. Metsäkeittämisen mahtavat vuodet ovat takana: pontikka on lopullisesti kesytetty kesämökin saunaillan tai hirvipeijaisten erikoisuudeksi, josta poliisikaan ei ole enää kiinnostunut.

Jaakko Luoma

LÄHTEET:

1. Kaksi tarina- ja haastatteluiltaa: Moksi 25.11.2021 ja Tikkala 29.11.21.
2. Jatkohaastatteluja illan pohjalta.
3. Pekka Suomäen kyläkirjat Moksista, Saukkolasta, Sarvenperältä, Tikkalasta ja Horkka-Hirvimäestä.
4. Keskisuomalainen 15.7.1960.
5. Useita Koillis-Hämeen uutisia.
6. Ihmisten vastauksia kyselyihini Korpilahden facebook -sivulla.
7. Kirja: ”Viisi vuosisataa suomalaista palovinaperinnettä” (Otava 1982) Pöysä, Rannikko G., Rannikko R.

Jämsän Lehti 23.2.1949

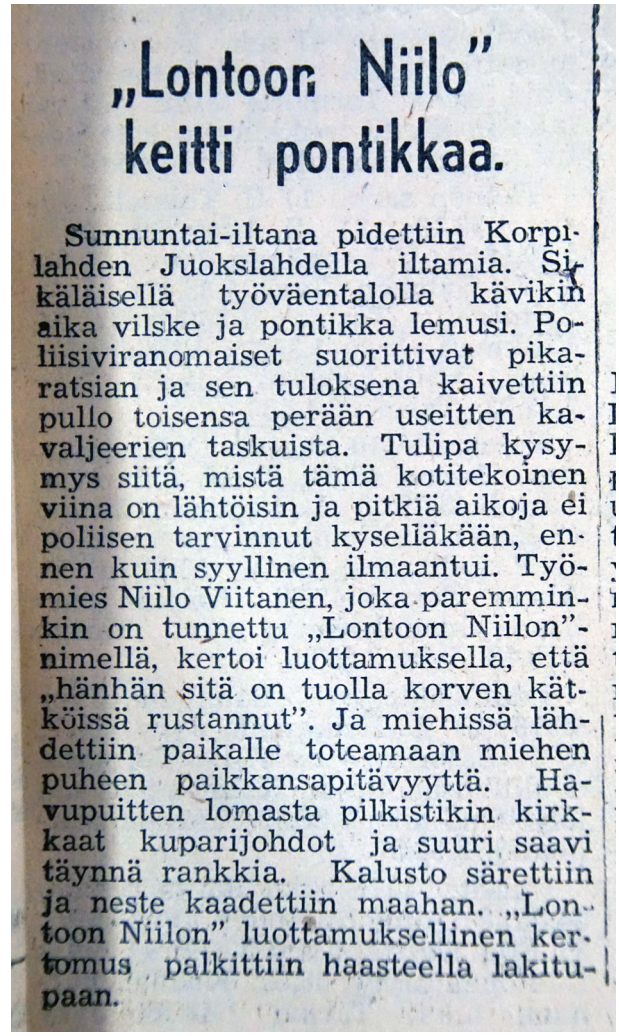

„Lontoon Niilo” keitti pontikkaa.

Sunnuntai-iltana pidettiin Korpilahden Juokslahdella iltamia. Sikäläisellä työväentalolla kävikin aika vilske ja pontikka lemusi. Poliisiviranomaiset suorittivat pikaratsian ja sen tuloksena kaivettiin pullo toisensa perään useitten kavaljeerien taskuista. Tulipa kysymys siitä, mistä tämä kotitekoinen viina on lähtöisin ja pitkiä aikoja ei poliisen tarvinnut kyselläkään, ennen kuin syyllinen ilmaantui. Työmies Niilo Viitanen, joka paremminkin on tunnettu „Lontoon Niilon”-nimellä, kertoi luottamuksella, että „hänhän sitä on tuolla korven kätköissä rustannut”. Ja miehissä lähdettiin paikalle toteamaan miehen puheen paikkansapitävyyttä. Havupuitten lomasta pilkistikin kirkkaat kuparijohdot ja suuri saavi täynnä rankkia. Kalusto särettiin ja neste kaadettiin maahan. „Lontoon Niilon” luottamuksellinen kertomus palkittiin haasteella lakitupaan.

Moksin kylästä lähtöisin oleva Kauko Wiren luovutti käyttöömme 20-30 -luvun kuvan Kangasniemeltä. Tehdas ei ole yhtä elegantti kuin Sus-Jussilla. Keittopannusta lauhduttimeen vie vain yksi ja vähän turhan lyhyt putki, mikä on puute: lauhdutin ei toimi niin hyvin ja veden kylmänä pitäminen vaatii työtä. Lauhdutinsaavi on liian lähellä tulta ja miehet ovat latoneet koivuklapeja tynnyrin suojaksi.

Euroopan maaseudun kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin
Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutvecking:
Europa investerar i landsbygdsområden

LEADER
Vesuri-ryhmä

VEKKULA
www.vekkula.com